

PREMIUL UNIUNII SCRITORILOR :

„SATUL FĂRĂ DRAGOSTE”

de RADU BOUREANU

Într-o producție abundentă de „piese“, apariția unui poem dramatic e un fapt rar și, pentru „specialiștii“ în teatru, probabil un anacronism. Când efortul — îndreptățit — de îmbogățire a modurilor de expresie este orientat spre descoperirea unor formule dramatice inedite sau spre asimilarea celor consumate aiurea în anii de după război și deja clasicizate, a te întoarce la teatrul romantic pare totuna cu a ignora evoluția genului și cerințele lui actuale. Poemul dramatic e într-adevăr o specie ce a cunoscut strălucirea și gloria prin romantici. Reacția naturalistă, tendințele de delimitare mai riguroasă și de purificare a genurilor, în sfârșit, evoluția artei spectacolului au contribuit în măsură inegală și în momente diferite la discreditarea lui. Refuzată programatic de simbolisti, declamația a fost și mai categoric exilată de pe scenă. Locul gol a fost ocupat de comedie și mai apoi de „piesă“. Altădată prilej de răsunătoare succese, poemul a ajuns să fie abia tolerat în teatru, de regulă când se prezenta mai spectaculos și mai superficial. Într-un anume sens inevitabil, romantici, poeții au continuat să-l cultive și au reușit uneori să-i dovedească viabilitatea. La noi, epoca de resuscitare a romantismului de la începutul secolului a făcut posibilă impunerea unei lucrări ca *Înșir-te mărgărite*. Dar și după aceea, neîntrerupt, s-au scris poeme dialogate, împinse însă — de atâtea ori pe nedrept — în umbră de piese de o calitate artistică precară, dar mai „teatrale“. S-a constituit astfel o literatură dramatică „refuzată“ de teatru, deși cuprinde valori superioare (unele piese ale lui Blaga sînt dintre acestea), care s-a dezvoltat paralel cu cea onorată — uneori excesiv — de instituția teatrală. Dramaturgia interbelică e incomparabil mai bogată decît apare în sinteze alcătuite din perspectiva succeselor teatrale și ierarhizarea valorilor trebuie corectată în multe locuri. Situația s-a perpetuat întrucîtva și în perioada de după război. Piese de o „accesibilitate“ dezarmantă și de o sărăcie absolută au fost luate nu o dată în serios, în timp ce lucrări de talent indiscutabil, dar neajunse pe scenă, abia dacă au fost menționate. Pentru piesa în versuri, climatul a fost cu deosebire nefavorabil. Dar, cum spuneam, poeții nu pot fi convinși că există o incompatibilitate între poezie și teatru. O simbioză căreia i se datoresc atîtea dintre capodoperele dramaturgiei și poeziei deopotrivă nu poate înceta să fie viabilă. Poemul lui Radu Boureanu, *Satul fără dragoste*, e dintre acestea. El reprezintă cea mai recentă apariție în seria începută, acum un secol, cu *Răzvan și Vidra*. Nu știm dacă teatrul poetic se va bucura de interesul care să-i prilejuiască un nou moment de dezvoltare. Ne place totuși să vedem în premiul acordat de Uniunea Scriitorilor nu numai recunoașterea valorii certe a lucrării, ci și semnul repunerii în drepturi a unei specii care dispune de virtuți de neînlocuit în realizarea și comunicarea frumosului.

Poet de mult prezent în conștiința literară, cu preocupări artistice diverse, Radu Bouréanu nu manifestă acum întâia oară interes pentru dramă (a tradus și a scris el însuși piese). Abia acum lucrează însă cu uneltele sale, și în *Satul fără dragoste* îl regăsim pe poetul atras, încă de la volumul de debut (*Zbor alb*, 1932), de legendă și de istorie. Toată substanța poemului său dramatic e trasă de aci. Nu observație de oameni și construire de caractere, și nici tablouri de epocă, ci vibrație lirică, ale cărei surse sînt cele dintotdeauna: contemplarea naturii și jocul duios sau îndurerat al iubirii. Dialogul e între abstracții devenite personaje: spiritele copacilor, raza de lună, raza soarelui de la miezul nopții, figuri împrumutate din basme: Ileana Cosînzeana, Făt-Frumos, Zmeul, Zîna fără nume, Zîna fără ochi, Piele de șarpe. Cîtă vreme se menține în acest plan, autorul realizează scene de feerie dintre cele mai frumoase. Așa e în primul rînd *Prologul*. Într-un peisaj cu sugestii de vesnicie, un gorun străvechi, un molid falnic, un tufan și o stîncă se deschid la miezul nopții, lăsînd să iasă în lumina lunii spiritele lor. Ele sînt vechimea, permanența: gorunul e sîdit de „ciobanul Ler”, ceilalți de urmași, iar stîncă e aici dintotdeauna: „Cînd se răciră munții am rămas / Aci-n albastra mare înecată. / De vînturile reci îmbrățișată; / Am stat închisă-n veacuri, / Fără glas / Pînă cînd fui de-un trăsnet detunată... / Și am ieșit sub stele'nția oară”. Din stînci și-au cîmplit oamenii loculii cele dintii unelte, apoi „cînd trăsnetul primii, ei luară focul / Făcînd spre văi cu el întoarsă cale. / Nu m-au atins, adînc mi se-nchină”. Și de atunci, „cînd se-nălzeau, pe vale / Privind în flăcări se gîndeau la mine / Că eu le-am fost altar, înția vatră.” Intenția nu e aici de a reface istoria, ci de a alimenta drepturi inalienabile ale oamenilor trăitori aci: în piatră și-n scoarța arborilor „sînt scrise / Despre trecut, hrisoave nevăzute”.

Feeria lunecă deci în piesă istorică, ale cărei date le vom vedea mai tîrziu. Să urmărim deocamdată feeria. Paginilor din prolog li se adaugă în actele doi și trei altele. Eroina, Fata frumoasă, ajunge într-o poiană aflată la hotarul dintre real și basm. Dincolo de un pod păzit de zgriptori ni se înfățișează un palat de aur, altul de cleștar și între ele o minăstire minusculă, toate sub un cer strălucind de constelații fantastice. În poiană vin Zîna fără nume, Piele de șarpe, Ileana Cosînzeana, Zmeul etc. Fata, adormită, asistă în vis la discuția lor, apoi vorbește ea însăși cu fantasmale. În actul al treilea e rîndul Flăcăului chipeș să întîlnească personaje de basm, dar și unele venite din file de istorie sau de legendă: Glad, Gelu, Menumurut, Toma Alimoș, Român Gruie Grozovanul, Pîntea, Mihai Copilu, Novac etc. Se constituie astfel trei planuri în poem: unul al basmului, unul istoric și altul al satului românesc văzut în date fundamentale și deci nu foarte precis situate în timp. Acestuia i se rezervă în întregime actul al doilea și epilogul, dar de fapt totul se raportează la acest plan. Asupra satului apasă un blestem rostit cîndva de o vrăjitoare străină, soția Marelui Magistru al cruciaților teutoni care au prădat pămîntul țării și au fost pedepsiți potrivit faptei: pe conducătorul lor „l-au repezit de stîncă ta. și capul / Ca pe-un ulcior cu sînge i-l zdrobiră”. De atunci, o dată la un veac, blestemul paralizază voința tinerilor, făcînd din urmașii vitejilor de altădată niște lași ce-și caută adăpost în fugă. Fetele nu pot iubi flăcării ce nu mai pot ridica paloșul și satul tot e acum un sat fără dragoste. Una dintre ele, Fata frumoasă, își părăsește iubitul și pleacă în lume spre a întîlni „Un Făt voinic cu ochii de jăratec. / (care) Pe-un cal de foc, cu paloșul de fulger. / În lotri și-n tătari lovind, retează”. Vraja e funestă nu doar pentru că zădărnicește dragostea: țara e invadată de dușmani și nici un braț nu li se opune. Topit de dor, Flăcăul chipeș pornește pe urmele fetei, după ce o altă vrăjitoare, urmașa castelanei, încearcă să-l oprească. În drumul lui ajunge la locul unde țin sfat personajele de legendă și de cronică, amintite. Român Gruie Grozovanul observă că „Nu ne cinstesc urmașii, nu e bine”, Gelu replică: „Cum au luptat strămoșii, nu se poate / Să nu lupte urmașii”. Rușinat de lipsa de vîrtește a lui și a semenilor, Flăcăul chipeș simte trezindu-se în el forțele adormite, primește o povață de la același Gruie („citește în trecut și ține minte, / Și țara n-o uita, că nu se poate / Să fii întreg cînd țara nu-i întregă”) și un paloș de la Menumurut, se întoarce să-i îmbărbăteze pe ai săi după ce-și eliberează iubita din mîinile unui țîlhar venetic, nepot al cruciaților teutoni. Epilogul ni-i arată pe săteni pornind să respingă invazia, secundați de fetele, în sfîrșit, iarăși iubitoare.

Ideea e deci a susținerii sentimentului patriotic și piesa lui Radu Bouréanu e într-o parte a ei dramă istorică, chiar dacă nu ilustrează un anume moment, ci își alege faptele dintre acelea ce țin deopotrivă de cronică și de legendă. Tonul e aici patetic, amintind cîteodată de Alecsandri: „Mărită doamnă / — se adresează Flăcăul chipeș Vrăjitoarei, ca Limbă-Dulce lui Despot — De cînd ne știm, din veacuri depărtate / Nici unul dintre noi n-a fost argat.”

Alături de poemul istoric există însă — cum spunea — și o feerie. Compozițional, legătura se realizează sub pretextul peregrinărilor celor doi eroi. Substanțial, ea e cu totul firavă, de fapt nulă. Ideile sînt altele. Femeceată de lumea de basm în care intră, Fata frumoasă trebuie să-și cenzureze exaltarea: Ileana Cosînzeana e o amantă nestatornică și de aceea poreclită Nărimzeana; Făt-Frumos nu e ce știm, ci un gelos și se cheamă Făt-Ciudos, faptele lui sînt pură lăudăroșenie; Zmeul e o biată ființă pricajită cerșind zadarnic dragostea unei călugărițe din minăstirea liliputană, schimbul de vorbe între Făt-Frumos și Cosînzeana sună a comedie răutăcioasă („Amarnică-i muieră”, declară eroul ideal despre iubita asemenea lui). Decepția pămîntenei e mare: i se pare că a regăsit lumea ei, cu micile mizerii și fără prea multă poezie. Denușterea visului sau măcar temperarea exaltării e făcută chiar de una din făpturile tărîmului idealității: „cu visul să te porți / Și să-l păstrezi atît cît joacă-n geană, / Să nu-l preschîmbi în vrere și în sorți / De cît atît cît visu-duce viață”. Și mai clar: „Copila mea, întoarce-te în satul / În care tot ce-n lume-i nălucire / Găsești aievea; pasărea măiastră / De-i mai slăvită-n cîntec decît barza / Ce toacă în amurg pe casa voastră, / La fel plutește, pe aceleași aripi / În apele văzduhului albastru; / Pe mine să mă crezi...”. Radu Bourceanu își propune așadar demitizarea basmului, reducerea lui la proporțiile realului. Paradoxal, el reia totodată mitul *Luceafărului*, cu sensul eminescian neschimbat, inversînd doar rolurile: Zîna fără nume, stăpîna planului ideal, iubește pe Flăcăul chipes, i se arată, dar nu e nici măcar văzută, pune în mișcare puterile întunericului spre a i-l aduce. Fără folos: „Zadarnic ești tu zîna fără moarte, / Iubirea pămînteană vă desparte... / E aprigă o zîna cînd iubirea / C-un pămîntean rămîne ne-mplinită. / Lui, de-ar putea să-i deie nemurirea / Pe-a ei i-ar da-o, ura și-o îndeamnă / Spre fata care e de el iubită”.

Prea multe intenții și prea puțin convergențe pentru a încăpea în cadrul aceleiași opere. Rezultatul nu e numai insuficiența înțelegere a totului, ci și incompleta dezvoltare a ideilor. Voind să sudeze planurile, autorul alege drept numitor comun reductibilitatea celorlalte două — mitic și legendar — la realul satului. De aici, pe de o parte împingerea spre mitic a satului, pe de alta apăsarea pe „realismul” legendei sau al mitului și — inevitabil — încercarea de a înlătura aureola. Basmul are însă, ca ficțiune coerentă, o rezistență extraordinară și demitizarea e aci o întreprindere mult mai dificilă decît în cîmpul istoriei. Cine o încearcă trebuie să concentreze mari eforturi. Și dacă reușește, care va fi achiziția spirituală? În poemul lui Radu Bourceanu, atitudinea critică, rațională față de mit coexistă cu una opusă, de atenuare a separației dintre om și lumea necuvîntătoare, de întoarcere în fond la cunoașterea magică. Spiritul stîncii declară, de pildă: „Mă gîndeam cum să-i aducem iar pe / Urmașii celor care altădată / Pin' nu-și durară care, case, vetre, / Înțelegeau pădure, fiare, pietre / Cum cuvîntau — din nou să ne-nțelegeă”. Denunțînd o iluzie, poetul propune o alta.

Elementele împrumutate din folclor sînt foarte numeroase în text. Unele sînt indispensabile feeriei, dar în afara lor autorul împănază poemul cu aluzii la practici primitive sau tradiționale de mai mică circulație ca motive artistice, ceea ce îngreuează lectura și face necesare notele explicative. Lexicul e și el prea mult colorat regional sau arhaic, autorul se vede nevoit să adauge cărții un lung glosar. Claritatea, tulburată oricum prin devieri de la sensurile consacrate ale legendei sau prin referirea la fapte de istorie deosebite de cele larg cunoscute (luptele cu cruciații, lotri conduși de un urmaș al teutonilor), e din aceste motive încă mai problematică.

Partea rezistentă a poemului sînt paginile — numeroase — de poezie. E în el și multă proză versificată, dar cine poate pretinde suflu poetic egal pe întinderea a 200 de pagini? Radu Bourceanu scrie frumos nu atunci cînd depoetizează, ci, dimpotrivă, cînd nu-și strunește elanul, cînd poetizează, făcînd să vibreze liric duhul arborilor, raza de lună, pe Zîna fără ochi etc. Așadar, cînd rămîne poet.

Wolfgang Helnz (Nathan) și
Christine Schorn (Recha) în „Na-
than der Weise” de Lessing

DEUTSCHES THEATER

la^o București

Scenă din „Dragonul” de Evgheni
Șvart.

De la stînga la dreapta : Eber-
hardt Esche (Lancelot), Rolf
Ludwig (Dragonul), Ursula Ku-
russeit (Elsa) și Johannes Maus
(Marischen)

Fotomica

